

Grażyna Dyrda

Tomasz Maciątek

Państwowa Wyższa Szkoła Techniczno-Ekonomiczna

im. ks. Bronisława Markiewicza w Jarosławiu

UWARUNKOWANIA ROZWOJU TURYSTYKI ZRÓWNOWAŻONEJ NA OBSZARZE POGÓRZA DYNOWSKIEGO W ŚWIETLE ZAŁOŻEŃ POLITYKI TURYSTYCZNEJ UNII EUROPEJSKIEJ

Abstrakt

Koncepcja turystyki zrównoważonej opiera się na założeniu, że realizacja procesu kształtowania turystycznej funkcji regionu winna odbywać się z poszanowaniem przyrodniczych, kulturowych i społecznych wartości obszaru recepcji. Idea turystyki zrównoważonej znajduje swoje odzwierciedlenie w aktach prawnych, rekomendacjach i programach Unii Europejskiej. Wykorzystanie walorów turystycznych Pogórza Dynowskiego zgodnie z koncepcją turystyki zrównoważonej stanowi znaczącą determinantę rozwoju społeczno-gospodarczego tego obszaru.

Słowa kluczowe: zrównoważony rozwój, sektor turystyczny, produkt regionalny, unijna polityka turystyczna

CONDITIONS FOR SUSTAINABLE TOURISM DEVELOPMENT IN THE FOOTHILLS DYNOWSKIE IN LIGHT OF THE TOURISM POLICY OF THE EUROPEAN UNION

Abstract

A conception of a sustainable tourism is based on the idea that realization of regions tourism function creating should happen with a respect of environmental, cultural and social values of a reception area. An idea of a sustainable tourism has a reflection in legal acts, recommendations and programs of the European Union. An exploitation of the Pogórze Dynowskie tourism advantages', connected with a sustainable tourism conception, constitutes an important determinant of an economic and social development of this area.

Keywords: sustainable development, tourism sector, regional product, the EU – tourism policy

1. Wprowadzenie

Turystyka stała się w ostatnich dziesięcioleciach znaczącym sektorem gospodarki światowej, a dla wielu krajów istotnym stymulatorem rozwoju gospodarczego. Masowy ruch turystyczny generuje, obok zjawisk pozytywnych, także zjawiska negatywne, takie jak degradacja środowiska przyrodniczego oraz społeczno-kulturowego.

Koncepcja turystyki zrównoważonej jest efektem poszukiwań takich kierunków rozwoju turystyki, które stanowiłyby alternatywę dla typowej turystyki masowej, przy czym za szczególnie istotny problem należałoby uznać wskazanie optymalnych rozwiązań,

tak w zakresie regulacji rozmiarów i form ruchu turystycznego, jak i w odniesieniu do zarządzania gospodarką turystyczną na obszarze recepcji¹.

W literaturze przedmiotu występuje wiele definicji turystyki zrównoważonej. Uwzględniają one ekologiczne, ekonomiczne i społeczne aspekty rozwoju zrównoważonego². Miano turystyki zrównoważonej można nadać każdej formie rozwoju turystycznego, zarządzania turystyką czy aktywności turystycznej, zachowującej ekologiczną, społeczną i ekonomiczną integralność terenów oraz ich zasoby naturalne i kulturowe³.

Koncepcja turystyki zrównoważonej znajduje swoje zastosowanie w różnych formach i rodzajach turystyki, związanych bezpośrednio z występowaniem zasobów i walorów środowiska przyrodniczego i kulturowego⁴. Należy jednak mieć na uwadze utrudnienia we wdrażaniu zasad rozwoju zrównoważonego w turystyce. Wynikają one ze znacznego stopnia zróżnicowania obszarów recepcji pod względem posiadanych zasobów przyrodniczych i kulturowych oraz skali występujących problemów społeczno-gospodarczych⁵. Tym niemniej istotne jest kształtowanie takich postaw turystów i organizatorów turystyki, które byłyby etycznie i społecznie korzystne dla mieszkańców obszarów recepcji⁶.

Celem niniejszego opracowania jest przedstawienie przyrodniczych, kulturowych i przestrzennych aspektów turystyki zrównoważonej, wskazanie postulowanych rozwiązań oraz rekomendacji organów Unii Europejskiej, a także analiza uwarunkowań zrównoważonego rozwoju turystyki na wybranych obszarach recepcji Pogórza Dynowskiego.

2. Koncepcja turystyki zrównoważonej w polityce turystycznej Unii Europejskiej

Politykę turystyczną można zdefiniować jako proces sterowania rozwojem turystyki, którego celem jest stworzenie silnego ekonomicznie, rynkowego sektora turystycznego. Istotą tego procesu winno być oddziaływanie na wielkość i strukturę ruchu turystycznego z uwzględnieniem wielofunkcyjności turystyki oraz jej interdyscyplinarnego charakteru⁷.

Polityka turystyczna Unii Europejskiej ma charakter sektorowy i nie stanowi wyodrębnionej części wspólnej polityki unijnej, tym niemniej „...europejskie instytucje podejmują środki i działania, które ze względu na ich przekrojowy charakter mają wpływ na turystykę lub polegają na niej, jako na instrumencie osiągnięcia niektórych z podstawowych celów UE, takich jak zrównoważony rozwój, zatrudnienie, spójność gospodarcza i społeczna itp.”⁸.

¹ A. Kowalczyk (red.), *Turystyka zrównoważona*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2010, s. 26–27.

² A. Niezgoda, *Obszar recepcji turystycznej w warunkach rozwoju zrównoważonego*, Wyd. Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 2006, s. 67.

³ D. Zaręba, *Ekoturystyka*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2006, s. 45.

⁴ A. Kowalczyk (red.), wyd. cyt., s. 34.

⁵ W. Kurek (red.), *Turystyka*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2007, s. 435.

⁶ G. Gołębowski (red.), *Kompendium wiedzy o turystyce*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2002, s. 370.

⁷ B. J. Dąbrowska, *Rynek turystyczny Unii Europejskiej. Wybrane zagadnienia*, WSTH w Gdańsku, Gdańsk 2008, s. 33, A. Panasiuk (red.), *Ekonomika turystyki*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2006, s. 159.

⁸ Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego w sprawie polityki turystycznej w rozszerzonej UE (2005/C 255/02), Bruksela 6.04.2005, Dz. Urzędowy Unii Europejskiej C 255/14 z 14.10.2005.

Konieczność uwzględnienia zasad zrównoważonego rozwoju w polityce turystycznej Unii Europejskiej została dostrzeżona w związku z postępującą degradacją środowiska naturalnego, spowodowaną szybkim rozwojem gospodarki turystycznej. Zasady zrównoważonego rozwoju sektora turystycznego zostały przedstawione w 1996 r., we współtworzonym przez Komisję Europejską dokumencie Agenda 21. Zdefiniowano tam rozwój zrównoważony jako umożliwiający realizację potrzeb współczesnych turystów i regionów turystycznych z uwzględnieniem ochrony możliwości przyszłych konsumentów i producentów. Wskazano na konieczność kreowania produktu turystycznego, odpowiadającego potrzebom społeczno-gospodarczym i równocześnie zachowującego tożsamość kulturową, ekosystem oraz różnorodność biologiczną obszaru recepcji⁹.

Wspieranie rozwoju turystyki zrównoważonej stało się jednym z priorytetów polityki wspólnotowej, o czym świadczą liczne rozporządzenia, dyrektywy, decyzje, rezolucje oraz zalecenia i komunikaty Komisji Wspólnot Europejskich, Parlamentu Europejskiego i Rady, a także opinie Komitetu Społeczno-Ekonomicznego i Komitetu Regionów. Za szczególnie znaczące dokumenty należałoby uznać:

- Komunikat Komisji Wspólnot Europejskich z 13 listopada 2001 r. w sprawie *współpracy na rzecz przyszłości turystyki europejskiej*, promujący zrównoważony rozwój turystyki poprzez implementację zasad Agendy 21¹⁰.
- Komunikat Komisji do Rady, Parlamentu Europejskiego, Europejskiego Komitetu Gospodarczego i Społecznego oraz Komitetu Regionów *o podstawowych kierunkach zrównoważonego rozwoju turystyki europejskiej*, precyzujący wyzwania i cele turystyki zrównoważonej oraz zrównoważony model konsumpcji¹¹.
- Komunikat Komisji z 17 marca 2006 r. – *Odnowiona polityka turystyczna UE: Ku silniejszemu partnerstwu na rzecz turystyki europejskiej*, zakładający podjęcie działań promujących poprawę jakości regulacji prawnych dotyczących turystyki, koordynację polityk sektorowych stymulujących rozwój turystyki z optymalnym wykorzystaniem dostępnych instrumentów finansowych¹².
- Komunikat Komisji z 19 października 2007 r. – *Agenda dla zrównoważonej i konkurencyjnej turystyki europejskiej*, zawierający postulaty ochrony i nadania wartości dziedzictwu naturalnemu i kulturowemu oraz wykorzystania turystyki, jako narzędzia w globalnym zrównoważonym rozwoju¹³.

Szczególnie istotne dla zrównoważonego rozwoju turystyki propozycje zawiera Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego oraz Komitetu Regionów z 30 czerwca 2010 r. nt. *Europa – najpopularniejszy kierunek turystyczny na świecie – nowe ramy polityczne dla europejskiego sektora turystycznego*¹⁴. Komisja postuluje w tym dokumencie wspieranie zrównoważonej i odpowiedzialnej turystyki wysokiej jakości oraz kreowanie wizerunku

⁹ M. Sitek, *Polityka ochrony środowiska w sektorze usług turystycznych w świetle prawa Unii Europejskiej*, Wyd. Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, Olsztyn 2007, s. 57.

¹⁰ Tamże, s. 37.

¹¹ KOM(2003)716, Komisja WE, Bruksela 21.11.2003, eur-lex.europa.eu [dostęp 24.05.2011].

¹² KOM(2006)134, Komisja WE, Bruksela 17.03.2006, eur-lex.europa.eu [dostęp 24.05.2011].

¹³ KOM(2007)621, Komisja WE, Bruksela 19.10.2007, eur-lex.europa.eu [dostęp 24.05.2011].

¹⁴ KOM(2010)352, Komisja WE, Bruksela 30.06.2010, eur-lex.europa.eu [dostęp 24.05.2011].

Europy jako obszaru oferującego produkty turystyczne wysokiej jakości, uwzględniające zasady zrównoważonego rozwoju. Planowane są następujące działania¹⁵:

- Opracowanie zestawu wskaźników dla zrównoważonego zarządzania kierunkami turystycznymi.
- Przygotowanie oznakowania służącego promocji określonych kierunków turystycznych.
- Organizacja kampanii służących podniesieniu świadomości turystów europejskich w odniesieniu do wyboru kierunków turystycznych oraz środków transportu, jak również kształtowania relacji z miejscową ludnością w regionach recepcji.
- Utworzenie europejskiego znaku „Turystyka wysokiej jakości” dla zwiększenia bezpieczeństwa konsumentów oraz ich zaufania do oferty turystycznej, a także w celu nagradzania przedsiębiorców dbających o wysoką jakość usług i zadowolenie turystów.
- Udzielanie pomocy europejskiemu sektorowi turystycznemu w zakresie identyfikacji zagrożeń klimatycznych oraz nietrafionych decyzji inwestycyjnych.
- Wskazywanie nowych możliwości rozwoju alternatywnej oferty turystycznej.
- Utworzenie *karty zrównoważonej i odpowiedzialnej turystyki oraz europejskiej nagrody* dla przedsiębiorstw i obiektów działających zgodnie z wymogami tej karty.

Należałoby również zauważyć, że organa Unii Europejskiej podkreślają w publikowanych dokumentach rolę władz samorządowych i organizacji branżowych w upowszechnianiu idei turystyki zrównoważonej. Wskazywana jest również konieczność udzielenia tym działaniom wsparcia finansowego z funduszy unijnych.

3. Studium przypadku: Pogórze Dynowskie jako obszar recepcji turystyki zrównoważonej

Pogórze Dynowskie stanowi największy mezoregion wśród zewnętrznych Pogórzy Karpackich i obejmuje obszar ograniczony od wschodu doliną Sanu, od zachodu – doliną Wisłoka, a na południu – Dołami Jasielsko-Sanockimi. Północna część Pogórza Dynowskiego łączy się z Kotliną Sandomierską i Roztoczem¹⁶.

Walory turystyczne Pogórza Dynowskiego – rzeźba terenu, urozmaicony krajobraz, różnorodna flora i fauna, bogaty folklor oraz zabytki kultury materialnej mogą stanowić podstawę zrównoważonego rozwoju różnych form turystyki. Predysponują one ten obszar recepcji do kształtowania regionalnego produktu turystyki zrównoważonej, którego komponentami są subprodukty turystyki aktywnej, przyrodniczej i kulturowej.

Rozwojowi turystyki przyrodniczej na obszarze Pogórza Dynowskiego sprzyja atrakcyjność turystyczna parków krajobrazowych i rezerwatów przyrody. Na szczególną uwagę zasługują: Przemysko-Dynowski Obszar Chronionego Krajobrazu, Obszar Specjalnej Ochrony Ptaków NATURA 2000 w Krzywczy czy też ścieżka przyrodnicza „Kopaniny” w Dąbrówce Starzeńskiej¹⁷.

¹⁵ Tamże.

¹⁶ www.pogorza.pl/pogorze-dynowskie.htm, [dostęp 13.04.2011].

¹⁷ www.pogorzedydnowskie.pl, [dostęp 17.04.2011].

Istotne znaczenie dla zrównoważonego rozwoju turystyki ma ochrona dziedzictwa kulturowego, tak w jego sferze materialnej, jak i niematerialnej. Na obszarze Pogórza Dynowskiego występuje wiele zabytków architektonicznych. Są to przede wszystkim budowle sakralne, pozostałości dawnych zamków i pałaców oraz zabudowań wiejskich, a także zabytkowe obiekty przemysłowe. Najcenniejsze zabytki Pogórza Dynowskiego to: wpisane na listę światowego dziedzictwa kultury UNESCO drewniane kościoły w Haczowie (XIV w.) i w Bliznem (XV w.), drewniana XVIII-wieczna cerkiew w Czerteżu, ślady grodziska Wiślan oraz ruiny XV-wiecznego zamku Kamieniec w Odrzykoniu, odrestaurowany XVI-wieczny zamek w Dubiecku (obecnie hotel i centrum konferencyjne), a także XIX-wieczna, wciąż czynna kopalnia ropy naftowej w Węglówce¹⁸. Przez obszar Pogórza Dynowskiego przebiegają dwa identyfikowalne na krajowych i zagranicznych rynkach emisyjnych szlaki turystyczno-kulturowe: Szlak Architektury Drewnianej oraz Szlak Naftowy wraz z Muzeum Przemysłu Naftowego w Bóbrce¹⁹. Zachowaniu niematerialnej kultury ludowej tego obszaru służy organizacja takich imprez folklorystycznych jak: *Przegląd kapel, śpiewaków i instrumentalistów ludowych „Pogórzańska Nuta”* w Dynowie czy *Międzynarodowy Festiwal Folklorystyczny „Dzieci Gór i Dolin”* w Niebocku w gminie Dydnia²⁰.

Zrównoważonemu rozwojowi turystyki na Pogórzu Dynowskim sprzyja realizacja programu „Błękitny San”²¹. Program ten zainicjowany został w 2003 r. przez Związek Gmin Turystycznych Pogórza Dynowskiego, a jego celem jest ochrona wód środkowego Sanu, poprzez budowę i modernizację kolektorów sanitarnych, oczyszczalni ścieków, składowisk odpadów, ograniczanie emisji zanieczyszczeń oraz regionalne gospodarowanie środowiskiem. Program wdrażany jest przez gminy będące członkami Związku (miasto Dynów oraz gminy wiejskie Dubiecko, Dydnia, Dynów, Krzywca i Nozdrzec) oraz przez wsie: Szklary (gmina Hyżne) i Barycz (gmina Domaradz). Obszar objęty programem „Błękitny San” zajmuje powierzchnię 859 km² i liczy ponad 47 tysięcy mieszkańców oraz ponad 15 tysięcy gospodarstw. Efekty realizacji programu winny mieć zasięg lokalny, jak i globalny, a mianowicie: czyste wody Sanu i jego dorzecza, czyste środowisko, rozwój turystyki (głównie agroturystyki) w dolinie Sanu, mniej zanieczyszczeń w Wiśle i w Bałtyku, zachowanie walorów przyrodniczych oraz licznych gatunków flory i fauny²².

Wykorzystanie programu „Błękitny San” dla zrównoważonego rozwoju turystyki na Pogórzu Dynowskim wymaga odpowiedniego, przyjaznego środowisku²³ zagospodarowania turystycznego obszaru recepcji (w tym rozbudowy bazy agroturystycznej) oraz efektywnej strategii promocji. Pewne działania z tego zakresu zostały już podjęte. W ramach rozbudowy infrastruktury turystycznej wytyczona została rowerowa trasa przyrodniczo-edukacyjno-turystyczna „Doliną Sanu”, pomyślana jako

¹⁸ www.epodkarpacie.com, www.pogorza.pl, www.pogorzedydnowskie.pl, [dostęp 17.04.2011].

¹⁹ *Potencjał i gradacja wartości produktów turystycznych województw*, Polska Organizacja Turystyczna, Warszawa 2008.

²⁰ www.pogorzedydnowskie.pl, [dostęp 25.05.2011].

²¹ Tamże.

²² Tamże.

²³ Por. A. Kowalczyk (red.), wyd. cyt., s. 56–68.

przewodnik w formie terenowych tablic głównych, tablic edukacyjnych, regulaminowych oraz kierunkowych²⁴.

Szczególnie ważnym problemem jest skuteczna promocja Pogórza Dynowskiego, jako obszaru recepcji turystyki zrównoważonej, tym bardziej że obszar ten i jego walory turystyczne są słabo identyfikowalne wśród potencjalnych turystów, o czym świadczą wyniki badań marketingowych²⁵. Dotychczasowe działania promujące atrakcyjność turystyczną Pogórza Dynowskiego oraz efekty programu „Błękitny San” obejmowały²⁶:

- organizację corocznie (od 2004 r.) Konferencji Naukowo-Technicznych „Błękitny San” oraz publikację materiałów pokonferencyjnych,
- organizację w 2007 r. polsko-ukraińskich Warsztatów Dziennikarskich „Błękitny San”,
- wydanie w 2009 r. albumu „*Dolina Błękitnego Sanu*”,
- zamieszczanie informacji o walorach turystycznych Pogórza Dynowskiego oraz o programie „Błękitny San” na stronie internetowej Związku Gmin Turystycznych Pogórza Dynowskiego.

Niezadawalące efekty tych działań determinują konieczność poszerzenia spektrum wykorzystywanych instrumentów promocyjnych.

4. Podsumowanie

Zrównoważony rozwój turystyki to jeden z priorytetów polityki turystycznej Unii Europejskiej. Zawarte w dokumentach unijnych rekomendacje stanowią szansę rozwoju obszarów, odpowiadających kryteriom turystyki zrównoważonej.

Pogórze Dynowskie posiada walory turystyczne sprzyjające rozwojowi różnych form turystyki zrównoważonej, a realizacja programu „Błękitny San”, ukierunkowanego na ochronę środowiska naturalnego, znacząco poprawia pozycję konkurencyjną tego obszaru recepcji. Turystyka mogłaby w istotny sposób wpływać na aktywizację społeczno-gospodarczą Pogórza Dynowskiego, ale utrudniają to relatywnie niewielkie rozmiary popytu na lokalny produkt turystyczny.

Pełniejsze wykorzystanie potencjału turystycznego Pogórza Dynowskiego dla celów zrównoważonego rozwoju wymaga zintensyfikowania działań stymulujących ruch turystyczny. Szczególnie ważne jest współdziałanie władz samorządowych i społeczności lokalnej w zakresie rozbudowy bazy agroturystycznej oraz innych elementów infrastruktury turystycznej. Odrębny problem stanowi opracowanie i wdrożenie lokalnej strategii zrównoważonego rozwoju turystyki, która skutecznie wypromowałaby markowy produkt turystyczny „Błękitny San” i przyciągnęła turystów do tego obszaru recepcji.

²⁴ www.pogorzedydnowskie.pl, [dostęp 12.05.2011].

²⁵ G. Dyrda, T. Maciąłek, *Przesłanki rozwoju funkcji turystycznej gmin Pogórza Dynowskiego* [w:] *Turystyka wiejska, ochrona środowiska i dziedzictwo kulturowe Pogórza Dynowskiego*, red. J. Krupa, T. Soliński, ZGTPD, Dynów 2011, s. 22.

²⁶ www.pogorzedydnowskie.pl, [dostęp 13.05.2011].

Bibliografia

1. Dąbrowska B. J., *Rynek turystyczny Unii Europejskiej. Wybrane zagadnienia*, Wyższa Szkoła Turystyki i Hotelarstwa w Gdańsku, Gdańsk 2008.
2. Dyrda G., Maciąłek T., *Przesłanki kształtowania profilu turystycznego gmin Pogórza Dynowskiego* [w:] *Turystyka wiejska, ochrona środowiska i dziedzictwo kulturowe Pogórza Dynowskiego*, red. J. Krupa, T. Soliński, ZGTPD, Dynów 2011.
3. EUR-Lex – Access to European Union law, eur-lex.europa.eu.
4. Gołembski G. (red.), *Kompendium wiedzy o turystyce*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2002.
5. Kowalczyk A. (red.), *Turystyka zrównoważona*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2010.
6. Kurek W. (red.), *Turystyka*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2007.
7. Meyer B., Milewski D., *Strategie rozwoju turystyki w regionie*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2009.
8. Niezgoda A., *Obszar recepcji turystycznej w warunkach rozwoju zrównoważonego*, Wyd. Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 2006.
9. Panasiuk A. (red.), *Ekonomika turystyki*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2006.
10. Podkarpacki Portal Turystyczny, www.epodkarpacie.com.
11. Pogórze Karpackie, www.pogorza.pl.
12. *Potencjał i gradacja wartości produktów turystycznych województw*, Polska Organizacja Turystyczna, Warszawa 2008.
13. Sitek M., *Polityka ochrony środowiska w sektorze usług turystycznych w świetle prawa Unii Europejskiej*, Wyd. Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, Olsztyn 2007.
14. Zaręba D., *Ekoturystyka*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2006.
15. Związek Gmin Turystycznych Pogórza Dynowskiego, www.pogorzedynowskie.pl.